

**DIVERGENT TAFAKKURNI RIVOJLANTIRISHDA TA'LIM-
TARBIYANING O'ZIGA XOS AHAMIYATI**

Radjapova Dilafuz Amanturdiyevna

Termiz davlat universiteti

Email: dilafuzradjapova94@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada zamonaviy ta'lim tizimida divergent tafakkurning o'rni, uning shakllanishida ta'lim va tarbiya jarayonlarining o'zaro bog'liqligi ilmiy asosda yoritilgan. Shuningdek, pedagogik faoliyatda muammoli o'qitish metodikasi orqali divergent fikrlashni shakllantirishning amaliy va nazariy jihatlari ko'rib chiqilgan.

Kalit so'zlar: divergent tafakkur, muammoli o'qitish, ijodkorlik, ta'lim, tarbiya, o'qituvchilar, metodika, tafakkur madaniyati.

Kirish. Zamonaviy ta'lim jarayoni shunchaki bilim berishdan ko'ra, shaxsni kompleks rivojlantirishga yo'naltirilgan. XXI asr talabi – bu yangicha fikrlaydigan, kreativ muammohal qiluvchi, mustaqil qaror qabul qila oladigan avlodni tarbiyalashdir. Bunday maqsadga erishishda divergent tafakkurning o'rni alohida ahamiyat kasb etadi.

Shu nuqtayi nazardan olib qaraganda, bugungi ta'lim va tarbiya tizimi ana shu tafakkur turini shakllantirish va rivojlantirishga yo'naltirilishi zarur.

Divergent tafakkur mohiyati va uning zarurati. Divergent tafakkur — bu muammoni hal qilishda bir nechta turli alternativ variantlarni yaratish, erkin, original fikrlarni ilgari surish qobiliyatidir (Guilford, 1967). An'anaviy konvergent fikrlash yagona yechimga yo'naltirilgan bo'lsa, divergent tafakkur ko'p yoqlama, ijodiy fikrlar oqimini o'z ichiga oladi.

Bu tafakkur turi insonning quyidagi jihatlarini faollashtiradi:

- muammoni tahlil qilish qobiliyati;
- bir vaqtning o'zida bir nechta alternativ variantlar taklif qilish;
- noodatiy yondashuvlar bilan ishlash;
- tasavvur va fantaziya salohiyatini rivojlantirish.

Ta'lim jarayonida divergent tafakkurni rivojlantirish imkoniyatlari. Zamonaviy ta'lim metodlari – ayniqsa muammoli o'qitish, loyihaviy o'qitish, tadqiqotga asoslangan yondashuvlar – divergent tafakkurni shakllantirish uchun qulay imkoniyat yaratadi.

Muammoli o'qitishda o'qituvchi tayyor yechim emas, balki muammo qo'yadi. Bu muammo bir nechta yechimga ega bo'lib, har bir talaba yoki o'quvchi o'z yondashuvini ishlab chiqadi.

(6th international scientific and practical conference)

Shuningdek:

- Interaktiv metodlar (rol o'yinlari, debatlar, "aqliy hujum"lar) ham divergent tafakkurga xizmat qiladi;
- STEAM ta'lim yo'nalishi – tahlil va yaratuvchanlikni uyg'unlashtiradi.

Tarbiya jarayonining divergent tafakkurdagi o'rni. Tarbiya – bu shaxsning axloqiy, estetik va ijtimoiy jihatlarini shakllantiruvchi jarayon. Divergent tafakkur esa faqat bilim bilan emas, balki insoniy fazilatlar – hurfiylik, bag'rikenglik, mustaqillik, ijtimoiy faollik orqali namoyon bo'ladi.

Tarbiya orqali:

- O'quvchilarda yangilikka ochiqlik;
- Erkin fikr bildirishga intilish;
- Javobgarlik bilan yondashuv;
- Boshqalarning fikrini hurmat qilish fazilatlari shakllanadi.

Oila, maktab va jamiyatning roli. Oila – bola tafakkurining ilk shakllanishi boshlanadigan joy. Agar ota-onalar doimiy tarzda "shunday qilish kerak" degan tarzda tarbiya bersa, bu bolada qo'rquv va shablonlikni kuchaytiradi. Aksincha, savol berishga, o'z fikrini aytishga undaydigan muhitda bola ijodiy rivojlanadi.

Maktab – bu imkoniyatlar maydoni. O'qituvchilar metodik yondashuv orqali o'quvchilarning fikrlash doirasini kengaytirishi, ularni muammoli holatlarda mustaqil qaror qabul qilishga o'rgatishi mumkin.

Jamiyat esa – motivatsiya manbai. Ijodiy fikrlovchi insonlarni qadrlaydigan ijtimoiy muhitda divergent tafakkur rivojlanadi.

Pedagogik model va amaliy tavsiyalar. Divergent tafakkurni rivojlantirish bo'yicha quyidagi pedagogik modelni taklif qilish mumkin:

1. Tahlil bosqichi – mavjud bilimlar asosida muammoni tushunish;
2. G'oya yaratish – "brainstorming" orqali bir nechta yechim variantlarini ilgari surish;
3. Tanlash va tahlil – eng maqbul variantni tanlab, uni asoslash;
4. Yaratish – tanlangan g'oyani amaliyotda qo'llash;
5. Taqdimot va tahlil – fikr almashinuvi, savol-javob, konstruktiv tanqid orqali o'rganilganlarni mustahkamlash.

Xulosa

Divergent tafakkur zamonaviy ta'lim va tarbiya tizimida shaxsni har tomonlama rivojlantirishda muhim omildir. Ta'lim – bu bilimlar asosida fikrlashni kengaytiradi, tarbiya esa – bu fikrlarni ma'naviy va ijtimoiy qadriyatlarga yo'naltiradi. Shuning uchun ham ta'lim va tarbiya birgalikda divergent tafakkur shakllanishining asosiy poydevoridir.

Bugungi kun o'qituvchisi – nafaqat bilim beruvchi, balki shaxsni ijodiy fikrlovchi inson sifatida shakllantiruvchi bo'lishi zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Guilford, J.P. (1967). The Nature of Human Intelligence. McGraw-Hill.
2. Torrance, E.P. (1974). Torrance Tests of Creative Thinking. Scholastic Testing Service.
3. Ken Robinson (2011). Out of Our Minds: Learning to be Creative.
4. Sharipova D. (2020). Pedagogik jarayonda ijodiy fikrlashni rivojlantirish. – Toshkent: TDPU.
5. Jo‘rayev A., Qodirov M. (2021). Muammoli ta’lim metodlari. – Samarqand: SamDU nashriyoti.
6. Qosimov N. (2019). Ta’limda innovatsion yondashuvlar. – Toshkent: Fan va texnologiya.
7. Vygotsky, L.S. (1978). Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes.
8. UNESCO (2023). Reimagining our futures together: A new social contract for education.
9. Shomirzayev M.X. (2022). Innovatsion yondashuvlar asosida o‘qituvchilarni tayyorlash. Ilm-fan va zamonaviy ta’lim, № 5 , 101–106.
10. Shomirzayev M.X. Texnologiya fani jarayonida o‘quvchilarni tadbirkorlik va kichik biznes faoliyatiga tayyorlash / Ta’lim-tarbiya kontekstida fanlararo sinxron va asinxron bog‘lanishlar. Ilmiy-uslubiy maqolalar to‘plami. –T.: Noshirlik yog‘dusi, 2019. -B.176 -178.